

УДК 338.124.4:338.22

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Анісімов Іван Євгенійович, асистент кафедри міжнародної економіки, Донецький національний університет м. Вінниця.

Anisimov I., Department of International Economics Assistant, Donetsk National University, Vinnitsa.

Anisimov I. Ukraine's state policy on the development of innovation in the economic crisis.

The article describes the main components of the innovation policy of Ukraine, its shortcomings and contradictions in the economic crisis. It is noted that the basis of structural economic changes is the state innovation strategy and an active science and technology policies of different industries, focused on the development of advanced new technologies breakthroughs. It is concluded that for an economy based on administrative-command methods of management, the conditions of innovative development are mainly coercive measures. In a market economy conditions prevail, creating economic measures and legislative measures. Proposed measures to reform the innovation policy of Ukraine. The aim of the national state innovation policy is to create an effective mechanism for the use of domestic innovative capacity as well as to attract foreign advanced technology, combined with the natural resources, human and scientific potential can enhance the overall competitiveness of the country. It was determined that the search ways for Ukraine to enhance the efficiency of public policies to promote innovation related to the solution of the following problems: the need to develop a focused regulatory functions of the state in the field of research and development activities; imperfect mechanism of competitive selection of budget funds; low demand for innovation in the national economy; corruption and bureaucratic barriers to the availability of access to fiscal stimulus of innovation; inadequate funding of science and technology.

Анісімов І.Є. Державна політика України щодо розвитку інноваційної діяльності в умовах економічної кризи.

У статті висвітлені основні складові інноваційної політики України, її недоліки та протиріччя в умовах економічної кризи. Зазначено, що основою структурних економічних зрушень є державна інноваційна стратегія й активна науково-технічна політика різноманітних галузей, орієнтована на розвиток передових новітніх технологій проривного характеру. Зроблено висновок, що для економіки, заснованої на адміністративно-командних методах господарювання, умови інноваційного розвитку створюються переважно примусовими заходами. В ринковій економіці переважають умови, які створюються заходами економічного і законодавчого характеру. Запропоновано заходи щодо реформування інноваційної політики України. Метою державної інноваційної політики є створення ефективних механізмів використання вітчизняного інноваційного потенціалу, а також залучення сучасних іноземних технологій, які в поєднанні з природними ресурсами, людським і науково-технічним потенціалом здатні підвищити загальну конкурентоспроможність країни. Визначено, що для України пошук напрямів підвищення ефективності державної політики стимулювання інноваційної діяльності пов'язана з вирішенням наступних проблем: необхідність розвитку цілеспрямованої регулюючої функції держави у сфері науково-дослідної діяльності; недосконалість механізму конкурсного виділення бюджетних коштів; низький попит на інновації в національній економіці; корупція та наявність бюрократичних бар'єрів для доступу до

бюджетного стимулювання інноваційної діяльності; недостатнє фінансування сфери науки і технологій.

Анисимов И.Е. Государственная политика Украины по развитию инновационной деятельности в условиях экономического кризиса.

В статье рассмотрены основные составляющие инновационной политики Украины, ее недостатки и противоречия в условиях экономического кризиса. Отмечено, что основой структурных экономических сдвигов является государственная инновационная стратегия и активная научно-техническая политика различных отраслей, ориентированная на развитие передовых новейших технологий прорывного характера. Сделан вывод, что для экономики, основанной на административно-командных методах хозяйствования, условия инновационного развития создаются преимущественно принудительными мерами. В рыночной экономике преобладают условия, создающиеся мерами экономического и законодательного характера. Предложены меры по реформированию инновационной политики Украины. Целью национальной государственной инновационной политики является создание эффективного механизма использования отечественного инновационного потенциала, а также привлечение современных иностранных технологий, в сочетании с природными ресурсами, человеческим и научно-техническим потенциалом способных повысить общую конкурентоспособность страны. Определено, что для Украины поиск направлений повышения эффективности государственной политики стимулирования инновационной деятельности связан с решением следующих проблем: необходимость развития целенаправленной регулирующей функции государства в сфере научно-исследовательской деятельности; несовершенство механизма конкурсного выделения бюджетных средств; низкий спрос на инновации в национальной экономике; коррупция и наличие бюрократических барьеров для доступа к бюджетному стимулированию инновационной деятельности; недостаточное финансирование сферы науки и технологий.

Постановка проблеми. У сучасній економіці інноваційний процес багато в чому залежить від державної політики, яка має суттєвий вплив на показники інноваційної діяльності. Розробка науково обґрунтованих заходів державної політики передбачає створення сприятливих стартових умов і стимулювання інноваційної активності економічної системи з урахуванням міжнародного досвіду. Як підтверджує практика, розробка та впровадження інновацій є дієвим механізмом виходу з кризи та ефективним інструментом боротьби з нею. Саме це і підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інноваційної політики держави присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний вклад у вивчення цієї проблеми внесли наступні вітчизняні вчені: Г.О. Андрощук, Ю.М. Бажал, А.С. Гальчинський, М.В. Гаман, В.М. Гець, М.З. Згуровский [2], Ю.В. Макагон, М.В. Парфенова [1], Л.І. Федулова та інші. Проте багато питань залишається не вирішеними і потребують подальшого дослідження та удосконалення механізму співпраці державного та корпоративного секторів у інноваційній сфері, податкового стимулювання та управління інноваційною діяльністю для забезпечення зростання економіки України.

Мета статті. Метою наукової статті є дослідження основних складових інноваційних напрямів державної політики України, існуючих проблем щодо її реалізації в умовах економічної кризи та можливих шляхів їх подолання.

Результати дослідження. Державна інноваційна політика – це система заходів органів держави, метою якої є створення умов для найкращого розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, підвищення конкурентоспроможності національної наукоємної продукції, розроблення й удосконалення нормативно-правової бази й розвиток інноваційного середовища в умовах економічної кризи.

Інноваційний тип розвитку передбачає здатність економіки до безперервного вдосконалення і трансформації. В умовах постіндустріального суспільства інноваційно-інвестиційний процес стає суцільним явищем, він пронизує всю економіку країни. Відсутність системи забезпечення інноваційного процесу призвело до унікальної ситуації - на тлі розвитку нематеріального виробництва та інформатизації виник спад галузей високих технологій в промисловості. Світовий досвід показує, що як директивно керована економіка, так і стихійно розвинена економіка не сприяє створенню економічних передумов до інноваційного розвитку. У той же час досвід країн, що розвиваються, які домоглися успіху в інноваційному розвитку показав, що необхідні особливі механізми управління і самоорганізації [1].

Метою державної інноваційної політики є створення ефективних механізмів використання вітчизняного інноваційного потенціалу, а також залучення сучасних іноземних технологій, які в поєднанні з природними ресурсами, людським і науково-технічним потенціалом здатні підвищити загальну конкурентоспроможність країни. Створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності є пріоритетним напрямком уряду, а світова практика показує, що тільки при взаємовигідному співробітництві всіх учасників інноваційного процесу можливе отримання якісного результату в комерціалізації технологій.

Основою структурних змін як індустріально розвинених країнах, так і тих, що бурхливо розвиваються, є державна інноваційна стратегія й активна науково-технічна політика галузей, орієнтована на розвиток передових новітніх технологій проривного характеру. Формування механізму державного регулювання інноваційної діяльності не є самоціллю, а цілком підпорядковане завданню досягнення оптимальних пропорцій розширеного відтворення, високих темпів зростання національної економіки. Іншими словами, основні складові механізму державного регулювання інноваційної діяльності - форми, методи, обсяги, напрямки, інструменти, економічні важелі та стимули, а також вибір і реалізація державної інноваційної стратегії в цілому є похідними від суспільного устрою.

Механізм державного регулювання інноваційної діяльності виконує певні функції в процесі розширеного відтворення. Відзначимо, що функції держави щодо регулювання економічного розвитку, очевидно, ширше, ніж власне функції механізму регулювання інноваційного процесу. Тобто ці функції різняться між собою як функції першого, другого і наступних порядків. Про їх збіг можна говорити в загальнотеоретичному плані при абсолютному збігу цілей економічного та інвестиційного розвитку: перевага в економічній динаміці інноваційного вектору розвитку може свідчити і про відносно занижені темпи економічного зростання в релевантному діапазоні і навпаки. Основні функції механізму державного регулювання інноваційного процесу в умовах економічної кризи наступні. Насамперед, держава через посередництво законодавчих, виконавчих органів влади, фінансових інститутів, інституційних організацій створює економічні, правові, організаційні та інші умови, необхідні для нормального функціонування господарюючих суб'єктів. При цьому формуються лише ті загальні умови економічної життєдіяльності, які реально можуть бути «освоєні» суб'єктами господарювання. Для економіки, заснованої на адміністративно-командних методах господарювання, умови задаються заходами, головним чином, примусової властивості. Для ринкової економіки переважають умови, які задаються заходами економічного і законодавчого характеру - податки, кредитна, інвестиційна політика [1,2].

Тому першою, основною функцією механізму державного регулювання інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки є функція, що забезпечує створення економічних і законодавчих умов функціонування інноваційної сфери. Іншими словами, це встановлення норм і правил ринкової поведінки для всіх учасників інноваційного процесу, його конституція. Іншою основною функцією державного регулювання інвестиційного

процесу є функція вибору стратегічних інноваційних пріоритетів. Поточна глобальна фінансова криза з усією очевидністю показала неминучість активізації цієї функції. Її значення визначається тим, що в даному випадку ефективність інноваційного процесу визначається саме з позицій макроекономічного цілепокладання та структурної збалансованості економіки, усунення фактору невизначеності, який неминуче виникає при прийнятті інноваційних рішень, оскільки їх реалізація в тривалій перспективі не може бути ефективною без правильно обраних пріоритетів. Саме в цій функції проявляється системоутворююча роль державного регулювання інноваційної діяльності.

Наступна функція механізму державного регулювання інноваційної діяльності безпосередньо пов'язана з реалізацією прав держави як власника інноваційних ресурсів. Держава є власником галузей що утворюють фонди, підприємств, що випускають інноваційні товари. У цьому сенсі держава виступає як суб'єкт господарювання, генерує інноваційні ресурси і стає безпосереднім учасником інноваційного процесу. Тому дану функцію державного регулювання інноваційної діяльності можна охарактеризувати як господарську. Реалізація цієї функції - господарської і одночасно генеруючої - повинна бути спрямована на проведення активної інноваційної політики, участь у найважливіших інноваційних програмах.

Важливе значення для вирішення завдання структурної реорганізації економіки має функція механізму державного регулювання інноваційної діяльності, по-перше, прямого розподілу інвестиційних ресурсів, якщо мова йде про їх державну приналежність, і по-друге, перерозподілу державою сумарного обсягу фінансових ресурсів серед господарюючих суб'єктів за допомогою ринкових важелів і стимулів. Реалізація даних функцій прямо пов'язана з необхідністю встановлення стратегічних інноваційних цілей і пріоритетів, координації діяльності всіх учасників інноваційного процесу для досягнення поставлених цілей, можливо більшому забезпеченню при цьому їх економічних інтересів.

За роки незалежності економіка України зазнала спаду приблизно на 60% від досягнутого випуску продукції в 1991 році. Це можна порівняти із втратами під час Другої світової війни економік Німеччини, Японії та СРСР. Відомо, що економічні системи цих країн було відроджено до показників довоєнного рівня приблизно за сім років. Економіка України через вказані вище системні вади впала за часи незалежності з 8–10 місця в Європі в 1991 році до майже останнього нині. Це є одним з найгірших показників серед пострадянських країн. Країна дедалі продовжує втрачати свої позиції у світовій економіці. Лише за період 2010–2014 років частка України у світовому ВВП скоротилася з 0,41 до 0,38%. Для порівняння: у 1990 році підприємствами України забезпечувалося близько 1,3 % від загальносвітового випуску продукції. Отже, за останні 24 роки цей показник зменшився втричі [2, С.9].

За даними Національного фонду фундаментальних досліджень США протягом останніх років такі головні драйвери економіки, як вища освіта та наука України, за сукупними показниками перемістилися її з 32-го на 40-е місце у світі - отже, вона почала поступатися навіть одному Кембриджському університету. Зокрема, протягом останнього десятиліття Україна за кількістю наукових публікацій з високим імпаکت-фактором швидко втрачала свої позиції, приблизно з темпом 3,6 % на рік [3].

Зниження рівня якості підготовки людського капіталу почало безпосередньо впливати на втрату конкурентоздатності країни у світі. Виробництво в Україні високотехнологічної продукції, яка створювалася на основі наукомістких знань, та її експорт протягом останніх 18 років коливалися на рівні 5%, тоді як, наприклад, цей показник за такий самий відрізок часу зріс більше ніж удвічі – з 13% до 27%. Аналіз соціально-економічного розвитку України за часів незалежності як, наприклад, для Китаю цей показник за такий само відрізок часу зріс більше, ніж удвічі - з 13% до 27% [4].

За даними цього річного Світового економічного форуму в Давосі, співпраця української вищої школи та науки з вітчизняною промисловістю у галузі її

високотехнологічного переозброєння протягом останніх 10 років була найнижчою в Європі. Цей чинник став одним з головних, що зумовив падіння рівня конкурентоздатності України, особливо під час глобальної економічної кризи, з 67-го місця у 2006 році на 76-те у 2014 році, в списку понад 144 країн світу [5].

Отже, за часів незалежності в Україні замість оздоровчої реструктуризації та модернізації економіки відбувалася деградація її існуючої структури та активів виробництва. Так, частка сільського та лісового господарства скоротилася з 25,5 до 10,5%. Падіння переробної промисловості (яка складала в 1990 році майже третину всього ВВП) досягло 13,8% у 2013 році. На тлі цього відбулося зростання частки невиробничого сектору в 3,5 рази, з 5,2 до 18,2% [2].

Ґрунтуючись на 95% на третьому та четвертому технологічних укладах (табл. 1) (металургійна, хімічна, аграрна галузі, нафтохімія, застаріла енергетика, важке машинобудування), економіка України працювала з рентабельністю 3-6% і створювала приблизно на один-два порядки нижчий інноваційний складник доданої вартості на одиницю продукції порівняно з економіками п'ятого та шостого укладів, які домінують у світі (радіоелектроніка, обчислювальна, телекомунікаційна техніка, програмне забезпечення, робототехніка, інформаційні послуги, біомедична інженерія).

Таблиця 1. Структура економіки України за технологічними укладами [2]

Показник	Технологічні уклади,%			
	3-й	4-й	5-й	6-й
Обсяг виробництва продукції	57,9	38	4	0,1
Фінансування наукових розробок	6	69,7	23	0,3
Витрати на інновації	30	60	8,6	0,4
Інвестиції	75	20	4,5	0,5
Вкладення капіталу в технічне переозброєння і модернізацію	83	10	6,1	0,9

Неможливо здійснити інноваційний прорив, забезпечити прискорення економічного зростання, спираючись лише на новітні або ексклюзивні досягнення науково-технічного прогресу - для цього потрібно мати значні інвестиційні можливості. Забезпечити прискорення темпів економічного зростання при знижених обсягах інвестиційних ресурсів можна, тільки використовуючи не будь-які технічні досягнення, а лише ті з них, які прогресивні щодо рівня фактичних діючих засобів виробництва. У цьому складається сутність активізації державного втручання в інноваційну діяльність.

У забезпеченні підвищення ефективності використання інвестиційних ресурсів, активізації інноваційної діяльності, проведення на цій основі структурної реорганізації економіки, особливого значення набувають фінансово-промислові групи (ФПГ), холдингові компанії (ХК), які гратимуть зростаючу роль у вирішенні складних завдань економічного зростання. ФПГ, великі холдинги володіють значно більшим фінансовим потенціалом у порівнянні з іншими корпоративними структурами, використання інвестиційних ресурсів націлене на освоєння прогресивних нововведень: на цьому організаційному рівні реалізується «ефект масштабу», що являє собою фактор вирішального значення.

ФПГ, холдинги можуть розглядатись як приклад побудови ефективної інноваційної стратегії. У ринкових умовах одним з найважливіших напрямків інноваційної стратегії є оптимізація перспективного ринкового позиціонування, отримання підприємством істотних конкурентних переваг, тобто факторів винятковою приналежності ринковому середовищі. Тобто, можна сказати, що інновації, будучи реалізованими з позицій ФПГ, виконують двояку функцію: з одного боку, вони забезпечують успішне економічне функціонування даної організаційної форми, а з іншого - є практичним результатом нового інноваційної якості.

З погляду ефективності використання інвестиційних ресурсів, ринкової орієнтації в їх використанні ФПГ, холдинги є прикладом стратегічної гнучкості з метою зменшення невизначеності та диверсифікації інвестиційних ризиків. Вибір і реалізація стратегії гнучкого інноваційного розвитку - це вид управління інвестиційною діяльністю в цілях зниження залежності від впливу жорсткої конкурентної середовища. Крім того, для умов ФПГ і холдингових компаній у швидко мінливих ринкових умовах трансформаційного періоду інноваційна діяльність не обмежується масштабами власного розвитку ФПГ і холдингу, вони самі стають генераторами надлишкових для себе і тому затребуваних ринком інвестиційних ресурсів.

Висновки. Отже для України проблема пошуку напрямів підвищення ефективності державного стимулювання інноваційної діяльності пов'язана з вирішенням наступних взаємопов'язаних проблем:

1. Необхідність розвитку цілеспрямованої регулюючої функції держави у сфері НДДКР, її відповідальності за загальну стратегію технологічного розвитку, за підтримку наукомістких технологій і фундаментальних досліджень. Ступінь відповідальності й підтримки визначається:

- високими витратами деяких прогресивних досліджень і розробок по відношенню до національних ресурсів;

- різноманітними недоліками ринкової системи у вирішенні фундаментальних, довгострокових проблем;

2. Недосконалість механізму конкурсного виділення бюджетних коштів.

3. Низький попит на інновації в національній економіці. У ринковій економіці рушійна сила інноваційної діяльності - конкуренція, яка змушує підприємства вибирати більш досконалі способи розвитку, що гарантують їм вигідну позицію на ринку, її утримання і розширення. В Україні крупний бізнес в більшості представлений традиційними сировинними компаніями та держкорпораціями і монополіями. Через відсутність конкурентів на внутрішньому ринку інновації представляються непотрібними і витратними.

4. Корупція та наявність бюрократичних бар'єрів для доступу до бюджетного стимулювання інноваційної діяльності.

5. Недостатнє фінансування сфери науки і технологій, пов'язане з незначним обсягом інвестиційних ресурсів, що генеруються економікою. Кошти, які виділяються державою на науку завжди обмежені і не задовольняють всі існуючі потреби у фінансуванні.

Список використаних джерел:

1. Парфенова М.В. Пути повышения эффективности государственного стимулирования инновационной деятельности / М.В. Парфенова // Теория и практика общественного развития. – 2013. - №8. – С. 376-378.

2. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти / під ред. М.З. Згуровського // Міжнародна рада з науки (ICSU). - Київ: НТУУ «КПІ», 2015. - 136 с.

3. Science and Engineering Indicators 2012, National Science Foundation, USA [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nsf.gov/statistics/seind12/>

4. World Economic Forum Report 2014/2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/2014/2015>

5. Global Competitiveness Report 2011–2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gcr.weforum.org/gcr2011/>

References (BSI)

1. Parfenova M.V. (2013) "Increase of the effectiveness Ways state stimulating innovation activities" [Pyti powysheniya effektivnosti gosydarstvennogo stimulirovaniya innovatsionnoy deyatel'nosti], *Teoriya I praktika obshestvennogo raswitiya*, No.8, pp. 376-378

2. Zgurovsky M.Z. (2015) "Forsyth Ukraine's economy: term (2015-2020 years) and long term (2020-2030 years) time horizons" [Forsait ekonomiki Ukrainy: serednyostrokowyi (2015-2020 roky) i dovgostrokowui (2020-2030 roky) chasovi goryzonty], *Mijnarodna rada z nayki*, 136p.

3. Science and Engineering Indicators 2012, National Science Foundation, USA, available at: <http://www.nsf.gov/statistics/seind12/>

4. World Economic Forum Report 2014/2015, available at: <http://www.weforum.org/reports/2014/2015>

5. Global Competitiveness Report 2011-2012, available at: <http://gcr.weforum.org/gcr2011/>

Ключові слова: інновації; інвестиції; державна політика; інноваційна діяльність; економічна криза; бізнес.

Ключевые слова: инновации; государственная политика; инновационная деятельность; экономический кризис; бизнес; инвестиции.

Keywords: innovation; public policy; economic crisis; business; investment.

УДК 338.124.4:661.15 (100)

ПОТЕНЦІАЛ СВІТОВОГО РИНКУ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Гладких Дмитро Євгенович, асистент кафедри міжнародна економіка, Донецький національний університет м. Вінниця.

Gladkykh Dmytro Department of International Economics Assistant, Donetsk National University (Vinnitsa).

Gladkykh D. The potential global market of mineral fertilizers in the economic crisis.

The article discusses the global fertilizer market segment and its features, the basic types of fertilizers and given their basic characteristics. The main purpose of the author brings an objective assessment of the conjuncture and prospects for further development of the market of mineral fertilizers. Analyzed the main areas of production and sale of fertilizers. Fertilizers are a classic commodities, international trade which actively carried out since the mid XX century. The main factors that contribute to an active international trade this category, is the uneven distribution of raw materials for the production of certain types of fertilizer (potassium, phosphorus) and the relatively low prevalence in the world. The crisis has significantly affected a significant reduction in the consumption of fertilizers, but the main problem - the low prices for agricultural products, which have emerged during the crisis. These prices do not allow farmers to buy fertilizers at a higher price. However, the development of this market has a pronounced progressive nature.

Гладких Д.Є. Потенціал світового ринку мінеральних добрив в умовах економічної кризи.

Проведено аналіз світового ринку мінеральних добрив за сегментами і особливості його подальшого розвитку в умовах економічної кризи. Визначено основні види мінеральних добрив та дана їх основна характеристика. Зроблена оцінка кон'юнктури та перспектив подальшого розвитку світового ринку мінеральних добрив. Проаналізовано